

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ РОЛЬОВОЇ ГРИ У НАВЧАННІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

А.С. Птушка, канд. філол. наук (Харків)

Ця стаття присвячена методиці використання рольової гри у навчанні діалогічного мовлення учнів на уроках англійської мови. У статті докладно розглянуто рольову гру, діалог та три основні етапи роботи в навчанні діалогічного мовлення. Результати аналізу дозволяють говорити про те, що застосування рольової гри на всіх трьох етапах роботи над діалогічним мовленням позитивно впливає на розвиток в учнів навичок і вмінь вести діалог.

Ключові слова: діалог, діалогічне мовлення, методика, рольова гра.

Птушка А.С. Методика использования ролевой игры в обучении диалогической речи учеников на уроках английского языка. Эта статья посвящена методике использования ролевой игры в обучении диалогической речи учеников на уроках английского языка. В статье обстоятельно рассмотрена ролевая игра, диалог и три основных этапа работы в обучении диалогической речи. Результаты анализа позволяют говорить о том, что применение ролевой игры на всех трех этапах работы над диалогической речью положительно влияет на развитие у учеников навыков и умений вести диалог.

Ключевые слова: диалог, диалогическая речь, методика, ролевая игра.

Ptushka A.S. Method of the use of role game in teaching of dialogic speech of students on the lessons of English. This article is devoted to the method of the use of role game in teaching of dialogic speech of students on the lessons of English. Role game, dialog and three basic stages of work in teaching of dialogic speech, is thoroughly considered in the article. The results of the analysis allow to talk that application of role game on all of three stages of prosecution of dialogic speech positively influences on development for pupils of skills and abilities to conduct a dialog.

Keywords: dialog, dialogic speech, method, role game.

Ця стаття присвячена методиці використання рольової гри у навчанні діалогічного мовлення учнів на уроках англійської мови.

Згідно з програмою з іноземних мов для середньої загальноосвітньої школи, учні повинні вміти самостійно розв'язувати комунікативні завдання в межах мовленнєвих ситуацій, визначених програмою. Найбільш типовими комунікативними завданнями є: розпитати, попросити, запропонувати, повідомити, описати, розповісти, пояснити, оцінити, заперечити, обґрунтувати. Для цього учні мають оволодіти різними функціональними типами діалогів: діалогом-розпитуванням, діалогом-домовленістю, діалогом-обговоренням, діалогом – обміном враженнями тощо.

Оволодіння ними сприятиме досягненню мети навчання діалогічного мовлення.

А к т у а л ь н і с т ь теми обумовлена комунікативним підходом до навчання іншомовного спілкування, зокрема навчання діалогічного мовлення. Хоча діалогічне мовлення вже було предметом наукового аналізу [1–4], вказана проблема ще очікує висвітлення.

Об'єктом статті є вплив гри на процес навчання і на процес формування знань, умінь, навичок.

Предметом дослідження є рольова гра як засіб підвищення ефективності навчання діалогічного мовлення на уроках іноземної мови в середній загальноосвітній школі.

Мета роботи полягає у розкритті значення рольової гри при навчанні діалогічного мовлення на уроці іноземної мови.

Матеріалом дослідження слугували підручники з методики викладання іноземних мов.

В сучасному освітньому просторі особливої ваги набуває принцип комунікативності, який передбачає таку організацію процесу навчання, за якої моделюються риси реального процесу комунікації, в результаті чого учні вдосконалюють мовленнєві навички та уміння з метою використання іноземної мови як засобу спілкування в майбутній професійній діяльності. Великі можливості для реалізації вказаного принципу має діалог, який, за своєю суттю, є конкретним способом існування людини, її іманентною характеристикою. Процесуальні форми діалогу розрізняють залежно від того, чи здійснюється він за допомогою слів, чи паралінгвістичних засобів (жестів, міміки тощо), чи практичних дій. В реальних умовах найчастіше діалог здійснюється у змішаних формах. Діалогічні відносини мають місце тоді, коли один партнер сприймає цілісний образ іншого на основі визнання його належним до певної спільноти, до якої він зараховує і самого себе, звідси випливає, що сторони діалогічної взаємодії створюють колективний суб'єкт.

Діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Тому в межах мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі виступає як слухач і як мовець. Діалогічне мовлення є основою комунікативного методу навчання спілкуванню. Воно характеризується певними комунікативними, психологічними та лінгвістичними особливостями, серед яких варто виділити, насамперед, комунікативний аспект, при оптимальному врахуванні якого мінімізується емоційна напруга та усувається однобічний характер спілкування. З психологічної точки зору діалогічне мовлення завжди вмотивоване. Проте, в умовах навчання мотив сам по собі виникає не завжди. Саме тому необхідно створити умови, за яких у учнів з'явилося б бажання та потреба щось сказати, передати почуття, подискутувати. Крім того, сприятливий психологічний клімат на занятті, доб-

розичливі стосунки, зацікавленість у роботі сприятимуть вмотивованості діалогічного мовлення, що є безпосереднім завданням викладача. Діалог передбачає зорове сприйняття співрозмовника й певну незавершеність висловлювань, що доповнюється позамовними засобами спілкування (мімікою, жестами, пантомімікою).

Як вже було згадано раніше, найбільш типовими комунікативними завданнями є: розпитати, попросити, запропонувати, повідомити, описати, розповісти, пояснити, оцінити, заперечити, обґрунтувати. Для цього учні мають оволодіти різними функціональними типами діалогів. Існує чотири основних типи: діалог-розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін враженнями та діалог-обговорення.

Діалог-розпитування може бути одностороннім або двостороннім. У першому випадку ініціатива запитувати інформацію належить лише одному партнеру, у другому – кожному з них. Двосторонній діалог-розпитування розвиває ініціативність обох партнерів, характерну для природного спілкування.

Діалог-домовленість використовується при вирішенні співрозмовниками питання про плани та наміри, він є найбільш посильним для учнів.

Наступним за складністю є діалог-обмін враженнями, метою якого є виклад власного бачення якогось предмета, події, явища, коли співрозмовники висловлюють свою думку, наводять аргументи для доказу, погоджуються з точкою зору партнера або спростовують її. При цьому ініціатива ведення бесіди є двосторонньою.

Найскладнішим для оволодіння є діалог-обговорення, коли співрозмовники прагнуть виробити якесь рішення, дійти певних висновків, переконати один одного в чомусь.

Державні стандарти з іноземної мови передбачають в середній загальноосвітній школі уміння без попередньої підготовки встановлювати і підтримувати спілкування із співрозмовниками у межах визначеної тематики і сфер спілкування; ініціювати та завершувати спілкування, використовуючи для цього відповідні зразки мовленнєвого етикету,

прийнятого у країні, мова якої вивчається; ініціювати і підтримувати діалоги; аргументовано доводити співрозмовникові власну точку зору.

У старшій школі вміння без попередньої підготовки спілкуватися з носіями мови на основі тематики та сфер спілкування, у межах інших ситуацій опосередковано з ними пов'язаних; правильно використовувати лексичні одиниці та найуживаніші формули, що надають спілкуванню більшої виразності, емоційності та переконливості.

Учні оволодівають різними типами діалогів на основі складної системи мов'леннєвих навичок і вмінь, зумовлених лінгвістичними і психологічними особливостями діалогічного мовлення. Навички і вміння формуються поетапно в процесі виконання учнями системи вправ.

В навчанні діалогічного мовлення можна виділити три етапи:

1) засвоєння учнями діалогічних єдностей (діалогічна єдність – сукупність реплік, що характеризується структурною, інтонаційною та семантичною завершеністю);

2) засвоєння мікродіалогів (мікродіалог розглядають як засіб вираження основних комунікативних інтенцій партнерів по спілкуванню. Він є імпліцитною структурою, основою розгорнутого діалогу і включає взаємопов'язані ланцюжки діалогічних єдностей, які ще називаються діалогічним цілим. Мікродіалоги відрізняються від діалогічних єдностей не лише обсягом, але й своєю відносною завершеністю. Власне діалог (розгорнутий діалог) складається з двох-трьох мікродіалогів);

3) самостійне складання учнями власних діалогів (діалог – це різновид прямої мови, одна з форм передачі чужої мови, мови двох чи більше осіб).

Відповідно до зазначених етапів в системі вправ для навчання діалогічного мовлення розрізняємо три послідовні групи:

I група – вправи на засвоєння діалогічних єдностей (мета цієї групи – навчити учнів самостійно вживати різні види діалогічних єдностей. Це рецептивно-продуктивні вправи на обмін репліками);

II група – вправи на оволодіння мікродіалогами на основі засвоєних діалогічних єдностей (мета –

навчити учнів об'єднувати засвоєні ними діалогічні єдності у мікродіалоги. До цієї групи належать рецептивно-продуктивні комунікативні вправи, які допускають використання штучно створених вербальних опор. Опори допомагають учням долати труднощі);

III група – вправи на складання учнями власних діалогів різних функціональних типів (мета – навчити учнів створювати власні діалоги різних функціональних типів на основі запропонованої комунікативної ситуації).

В усіх трьох групах може застосовуватись рольова гра.

Гра допомагає зробити процес навчання цікавим, захоплюючим. Під час рольової гри діти виступають суб'єктами ігрового процесу, його активними творцями. У грі навіть інтелектуально-пасивна дитина спроможна виконати таке завдання, яке їй важко дається у звичайному житті, тому що тут існує певна умовність і немає такої жорстокої смуги оцінювання, яку відчуває на собі школяр з перших же днів навчання, адже це гра. Відчуття рівності, атмосфера захопленості дають можливість учням подолати скутість, зняти мовний бар'єр, втому, знизити тривожність, напруження, негативне ставлення учнів до навчальної діяльності, тощо.

Рольова гра орієнтує учнів на планування особистої мовленнєвої поведінки і прогнозування поведінки співрозмовника. Рольова гра передбачає елемент перевтілення учня у представника певної соціальної групи, професії, тощо. Через це рольові ігри часто сприймаються учнями як реальна дійсність: учні дістають у них можливості для самовираження, яке здійснюється у рамках цих ролей. Кожен гравець виступає як частина соціального оточення інших і демонструє шаблон, в рамках якого він може спробувати свою власну чи групову поведінку. Кінцевою метою рольової гри є відпрацьовування комунікативних навичок та вмінь. Учасники рольової гри не тільки роблять повідомлення з певної теми, але й невимушено вступають у бесіду, намагаються підтримати її, цікавляться думкою інших, обговорюють різні точки зору, кожен прагне висловити свою думку, і таким

чином розмова стає невимушеною, що власне і є реалізацією комунікативного підходу. Адже створена умовна ситуація, в якій “відбувається невимуснене спілкування з обігруванням соціальних ролей”, тобто моделюються реальні умови комунікації.

У відповідності із вищезгаданим рольову гру можна розглядати, як прийом та засіб особистісно-орієнтованого підходу. Адже умови і проведення гри надають можливості для здійснення індивідуалізації: підбору мовленнєвих партнерів і груп з урахуванням спільності їх інтересів, варіативних мовленнєвих завдань, підбору мовленнєвих партнерів з урахуванням їх стилю володіння іноземною мовою, розмежування режимів виконання та обсягу вправ для учнів з різним типом володіння мовленнєвою діяльністю, тощо.

Перш ніж розглянути окремо кожен групу вправ, зупинимося на деяких моментах, які необхідно враховувати у роботі над діалогічним мовленням.

З метою найповнішого врахування інтересів учнів, їх бажань, нахилів і життєвого досвіду, перед початком роботи над темою учням можна запропонувати організувати попереднє прослуховування діалогів різних функціональних типів. Це дасть змогу продемонструвати учням той рівень мовлення, якого вони мають досягти або до якого наблизяться в процесі роботи над темою, побачити кінцевий результат. Тут багато залежить від умінь вчителя дати правильну настанову, зорієнтувати учнів на адекватне сприймання діалогів. Аудіювання діалогів рекомендується проводити на перших уроках в циклі уроків, відведених для навчання власне діалогічного мовлення; за тривалістю воно займає не більше двох хвилин.

Отже, розглянемо кожен групу вправ:

I група – усі вправи I групи належать до типу умовно-мовленнєвих. У межах цієї групи розрізняють види вправ залежно від діалогічних єдностей, що засвоюються, як наприклад, вправи, спрямовані на засвоєння діалогічної єдності “повідомлення – повідомлення”:

Role 1: You are a participant of the Seattle Goodwill games. In an interview with a TV commentator tell him about your hobbies.

Role 2: You are a TV commentator. In an interview with a participant of the Goodwill games you come to know that you have the same hobbies. Tell him about it expressing surprise.

Або вправи, метою яких є засвоєння діалогічної єдності “спонукання – згода / незгода”:

Role 1: You are a great writer. Ask your friend (who is short-story writer) to go on an excursion about London with you.

Role 2: You are a short-story writer. Accept or refuse your mysterious friend's invitation.

Усі види вправ цієї групи, як правило, виконуються послідовно в таких режимах: “учитель – учень”, “учень – учитель”, “фонограма – учень”, “учень – фонограма”, “учень – учень”.

Коли вправи виконуються у режимі “учитель – учень”, учитель програє одну з ролей. Його репліки ініціативні, а репліки учнів реактивні. У наступному режимі “учень – учитель” ініціатива переходить до учнів. Особливо сприяє виробленню в учні індивідуального мовленнєвого досвіду виконана вправ у режимах “фонограма – учень”, “учень – фонограма”. Завершальним для цієї групи вправ є режим “учень – учень”. Обмінюючись репліками, обидва учні виконують відповідні ролі. Учням, які потребують допомоги, надається роздавальний матеріал у вигляді підстановчої таблиці.

II група – вправи цієї групи спрямовані на вдосконалення навичок оволодіння діалогічними єдностями і паралельно на розвиток умінь складати мікродіалоги. Використовуючи засвоєні раніше діалогічні єдності, учні складають мікродіалоги з двох – трьох діалогічних єдностей. Ця група вправ – проміжна між I групою (умовно-мовленнєві вправи), коли учні засвоюють окремі діалогічні єдності, і II групою (мовленнєві вправи), спрямованою на розвиток умінь складати діалоги. Для виконання вправ II групи необхідно створити навчально-мовленнєві ситуації і розподілити ролі. На цьому етапі учням пропонують слухові вербальні опори (фонограму діалогу-зразка) і зорові вербальні опори (мікродіалог – підстановчу таблицю і мікродіалог-схему), які складаються на основі мікродіалогу-зразка, як наприклад:

Role 1: You are a resident of Kharkov. Ask your friend, a foreign tourist, to go on an excursion with you about Kharkov.

Role 2: You are a foreign tourist. It's the first time you've been to Kharkov.

Accept your friend's suggestion.

- *Would you like to go on an excursion?*
- *Where to?*
- *To the Opera House.*
- *I'd like to ...*

Після перевірки розуміння мікродіалогу-зразка учні слухають його вдруге і у паузах повторюють кожну репліку за диктором або вчителем. Опору можна подати за допомогою кодоскопа, на класній дошці або на картках. Потім одна половина учнів виконує роль першого партнера, а друга – роль другого. Після цього вчитель відтворює мікродіалог у парі з сильним учнем. Далі у роботі з мікродіалогом-зразком застосовують паузовану фонограму, на якій записано репліки тільки одного партнера. Роль другого партнера в розмові з диктором виконує спочатку вчитель, а потім клас. Після цього розподіл ролей змінюється: роль першого партнера виконує клас, роль другого – диктор. Наступним етапом у роботі з мікродіалогом-зразком є повторне слухання діалогу і відтворення його учнями в парах. При цьому учні виконують певні ролі. Далі учні складають власні мікродіалоги з опорою на мікродіалог – підстановчу таблицю або на мікродіалог-схему. Як опору можна також використати функціональну схему мікродіалогу, що становить сукупність мовленнєвих функцій. Перехід від одного виду опори до другого залежить від рівня підготовки класу, проте на заключному етапі роботи всі опори знімаються. Завершує роботу самостійне складання мікродіалогу учнями. Сильні учні також самостійно вибирають ролі.

III група – вправи творчі. Мета вправ цієї групи – складання учнями власних діалогів на рівні вимог програми. Усі опори зняті, вправи мають самостійний характер і, звичайно, належать до типу мовленнєвих.

В основі складання учнями власних діалогів лежить навчально-мовленнєва ситуація, базисні

компоненти якої та рівень їх розгорнутості можуть змінюватися. Нагадаємо, що інформацію для кожного партнера зручно давати на картках, як наприклад:

Role 1: You are a son. You want to join a sports club, ask your mother about it. Try to persuade her that sport is necessary for you.

Role 2. You are a mother. Your son wants to join a sports club. You are afraid he won't manage his lessons and sport, that's why you are against it.

Виконуючи вправи III групи, учні оволодівають уміннями складати діалоги, відповідні до вимог програми.

Застосування рольової гри на всіх трьох етапах роботи над діалогічним мовленням позитивно впливає на розвиток в учнів навичок і вмінь вести діалог: збільшується обсяг висловлювання і темп мовлення, діалогічні єдності стають більш різноманітними, підвищується ініціативність учнів, емоційність їх висловлювань тощо. Крім того, рольова гра створює сприятливий психологічний клімат на уроці, збуджує інтерес до вивчення предмета, прагнення до участі у спілкуванні. Проте слід пам'ятати, що рольова гра є лише засобом для оволодіння іншомовним спілкуванням, максимально наближеним до реального, тому на кожному етапі роботи учні повинні залучатися до спілкування з власної ініціативи, розпитуючи один одного і домовляючись про екскурсії та подорожі, обмінюючись враженнями від спектаклю чи фільму на основі подій, що відбувалися в реальній дійсності.

Отже, рольова гра допомагає спілкуванню, сприяє передачі накопиченого досвіду, одержанню нових знань, правильній оцінці вчинків, розвитку комунікативних навичок людини, її пам'яті, уяви, таких рис, як колективізм, активність, дисциплінованість, спостережливість, уважність. Крім того, що рольові ігри мають величезну методичну цінність, вони просто цікаві як учителю, так і учню.

Перспективу подальших досліджень складуть рекомендації щодо розробки конспекту занять з розвитку діалогічного мовлення з використанням рольової гри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігич О.Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи. Навчальний посібник / О.Б. Бігич. – К. : Ленвіт, 2006. – 200 с.
2. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах / С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 1999. – 320 с.
3. Ніколаєва С.Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці): Навчальний посібник / С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2008. – 285 с.
4. Роман С.В. Методика навчання англійської мови у початковій школі : навчальний посібник / С.В. Роман. – К. : Ленвіт, 2009. – 216 с.